

TALABALARNING MA’NAVIY – AXLOQIY TARBIYASIDA HADIS ILMI VA UNING AHAMIYATI

Fayzullayeva Gulnoza Kamolovna

BuxDU PI pedagogika va psixologiya mutaxassisligi

Annotatsiya: Ushbu maqolada hadis ilmi, uning ahamiyati, talabalar ma’naviy tarbiyasida hadisning o‘rni kabi masalalar muhokama etiladi hamda din tarixidan parchalar keltiriladi.

Kalit so‘zlar: Ma’naviyat, tarbiya, ta’lim–tarbiya, komil inson, hadis, axloq, odob-axloq, ma’naviy-tarbiya.

Ta’lim-tarbiya jarayonida yoshlarda ma’naviy-axloqiy sifatlarni rivojlantirish hozirgi kunda dolzarb masallalardan biridir. Hozirgi kunda ta’lim jarayonlarida talabalarda hadisshunos ajdodlarimizdan qolgan yuksak boy meroslaridan foydalanishimiz mumkin. Bunda biz har bir hadisshunos olimlarimizning meroslaridan komil insonni shakllantirish, ma’naviy tarbiyaning ahamiyatini har bir shaxsda har tomonlama barkamol aqlan ma’naviy jihatdan yetuk shaxsni tarbiyalashda keng foydalanishimiz mumkin.

Pedagogikada ta’lim qoidalaridan eng asosiysi bu - ta’limning tarbiyalovchilik qoidasidir. Chunki, kelajakda yosh avlodni har jihatdan yetuk qilib tarbiyalash ularda xulq-odob me’yorlariga mos keluvchi talabalarning dunyoqarashida ongli intizomni shakllantirish va ma’naviy- axloqiy tarbiyaning ijobiy fazilatlarni yuksaltirish muhim sanaladi.

O‘tish davrining eng asosiy hususiyatlaridan biri bu – jamiyatning ma’naviy jihatdan yanada yuqori pog‘onaga ko‘tarilishidir. Chunki o‘tish davri birinchi galda jamiyatdan ma’naviy o‘sishni talab etadi. Ma’naviyati yuksak shaxslar yurtni

tanitadi. Shaxsni esa uning ma'naviy qiyofasi tanitadi. Ma'naviyat–tarbiyadan boshlanadi. Ta'lim–tarbiyasiz ma'naviyatning bo'lmasligi barchaga ayon haqiqatdir.

Ma'naviy o'sish o'z navbatida fan-tehnika, madaniyat, san'at hamda iqtisodiy rivojlanishiga asos bo'lib xizmat qiladi. Shuning uchun ham bugungi kunda ma'naviy fazilatlarini tarbiyalash masalasi o'ta dolzarb masaladir. Bunday natijaga erishish uchun ta'lim–tarbiya jarayonining uyg'unligini ta'minlash, tarbiya jarayonining qonuniyatlarini chuqur o'rganish, tarbiya jarayonlarida talabalarda hadis ilmining mazmun mohiyatini yanada chuqurroq ochib berish bugungi kun talablariga javob bera oladigan barkamol yosh avlodni tarbiyalash usullarini tadqiq qilish lozim.

Yoshlar tarbiyasida buyuk hadisnavis, muhaddis Abu Abdulloh Muhammad ibn Ismoil al-Buxoriyning ta'limoti o'quvchilar tarbiyasida eng muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga kelajak avlodda ma'rifatli, bilimli, zakovatli, aqlli va idrokli, baxtli va saodatli, odobli- axloqli, pok hamda iffatli, sabr matonatli bo'lib ulg'ayish tuyg'ulari shakllanib boradi. Imom Al-Buxoriy ta'limotida axloq masalasiga alohida e'tibor berilgan. Shuningdek, hadisi Sharifda «Ilm olmoqqa intilish har bir muslim va muslima uchun farzdir» deydilar.

Abu Abdulloh Muhammad ibn Ismoil al-Buxoriyning hadislarida insonning ma'naviy kamolga yetish uchun talab etiladigan insoniy fazilatlar aks ettirilgan bo'lib, bular mehr-oqibat ko'rsatish, sahiylik, ochiq ko'ngillilik, ota-ona va kattalarga, qarindoshlarga g'amxo'rlik, hurmat, faqir-bechoralarga muruvvat, vatanga muhabbat, mehnat va kasb-hunarni ulug'lash, halollik, poklik, o'zaro do'st, tinch-totuv bo'lish, ilmning qadr qimmatini ilm o'rganishga bo'lgan muhabbat va boshqalardan iboratdir. Bundan tashqari, ma'naviy kamolga yetish uchun inson o'zini qanday bo'lmasin yomon illatlardan tiyish, har qanday yaxshilik sari intilish kerakligi borasidagi pand-nasihatlari ham axloqiy-ma'naviy tarbiyani rivojlantirishda o'z ifodasini topgan bo'lib ularning barchasi Qur'oni karim ko'rsatmalaridan kelib chiqadi va komil insonni shakllantirish mezon sifatida hozirgi kunda yoshlarimizda ma'naviy tarbiya uchun yetakchi omillardan biri sanaladi.

Ismoil al-Buxoriy odamlarga til bilan, qo‘l bilan ozor bermaslikni yuksak amal hisoblaydi. U bu haqda shunday rivoyat qiladi: “Rasulullohdan: Islomda qaysi amal afzal hisoblanadi?” - deb so‘radilar “Tilidan ham, qo‘lidan hamboshqa musulmonlarga zarari yetmaydigan amal-amallarning afzalidir”, - deb javob berdilar. Ulug‘ olimning ta’kidlashicha, har bir odam komil inson bo‘lishi uchun o‘zi yaxshi ko‘radigan narsasini o‘zgalarga ham ravo ko‘radigan bo‘lishi kerak.

Ismoil al-Buxoriy hayoli bo‘lishni juda ulug‘laydi. Hayoni iymon belgisi deb biladi. Bu xususda shunday rivoyat keltiriladi: “Rasululloh o‘z birodariga sharmu hayodan pandu nasihat qilayotgan bir ansoriyning yonidan o‘ta turib: “Hayo ham iymon belgilaridandir”, - deb uning gapiga qo‘shimcha qildilar.

Ismoil al-Buxoriy Musulmon kishini haqorat qilishni gunoh, u bilan urishishni kofirlik deb biladi va yana shu fikrni davom ettirib, insonni kuch- qudrati jismonan pahlavonligida emas, balki jahl chiqqan vaqtida o‘zini tiya olishni pahlavonlik hisoblaydi. U bu haqda shunday rivoyat qiladi: “Rasululloh sahobalaridan: sizlar pahlavon deb kimni hisoblaysizlar?” - deb so‘raydilar. Ular: “Kurashda hech kimdan yiqilmaydigan kishini biz pahlavon deb bilamiz”, - deyishadi. Rasululloh: “Unday emas, pahlavon deb jahl chiqqada o‘z nafsiga ega bo‘ladigan kishini aytiladi”, - dedilar.

Ismoil al-Buxoriyning ta’lim-tarbiya xususidagi ta’limotida axloqiy qarashlari muhim o‘rinda turadi. Uning uqtirishicha, baland tovush bilan o‘rinsiz ko‘p kulish boshqalar diliga ozor beruvchi xislat bu fikr quyidagi rivoyatda takidlanadi: “Abu Hurayra aytadilar: Rasululloh:” Tovush chiqarib kulishni kam qil. Chunki ko‘p kulish dilni halok qiladi “,- deydilar.

Buyuk muhaddis Abu Abdulloh Muhammad ibn Ismoil al-Buxoriyning “Al-adab al mufrad” (“Odob-axloq haqidagi yagona kitob”) asari hayotimizda juda zarur bo‘ladigan odob-axloqqa doir hadislar to‘lamidir. “Al-Adab al-mufrad” kitobining nomidan bilinib turibdiki bu kitobning o‘zi odob-axloq, ta’lim-tarbiya haqidadir. Asarda axloq masalasiga alohida e’tibor berilgan. Asarda keltirilgan hadislarda insonning kamolga yetishi uchun talab etiladigan insoniy fazilatlar aks ettirilgan

bo‘lib, bular mehr-oqibat ko‘rsatish, saxiylik, ochiq ko‘ngillilik, ota-ona va kattalarga, qarindoshlarga g‘amxo‘rlik, hurmat, faqir-bechoralarga muruvvat, vatanga muhabbat, mehnat va kasb-hunarni ulug‘lash, halollik, poklik, o‘zaro do‘st, tinch-totuv bo‘lish va boshqalardan iboratdir. Bundan tashqari, insonning o‘zini qanday bo‘lmasin yomon illatlardan tiyish, har qanday yaxshilik sari intilish kerakligi borasidagi pand-nasihatlar ham o‘z ifodasini topganki, bularning barchasi Qur‘oni Karim ko‘rsatmalaridan kelib chiqadi va komil insonni shakllantirish mezoni sanaladi. Hadislarda insonning ma‘naviy kamoloti mezoni, uning tafakkur doirasi, dunyoqarashining kengligi, ilmiy bilimlarni qay darajada egallagani, o‘z bilimi bilan atrofdagilarga, jamiyatga foyda keltiruvchi shaxs bo‘lib yetishishida muhim omil-chiroyli xulqli bo‘lish deb ko‘rsatiladi.

Xulosa

Jumladan yoshlar tarbiyasida buyuk hadisnavis, muhaddis Abu Abdulloh Muhammad ibn Ismoil al-Buxoriyning ta‘limoti o‘quvchilar tarbiyasida eng muhim manba bo‘lib xizmat qiladi. Shu bilan birga kelajak avlodda ma‘rifatli, bilimli, zakovatli, aqlli va idrokli, baxtli va saodatli, odobli- axloqli, pok hamda iffatli, sabrmatonatli bo‘lib ulg‘ayish tuyg‘ulari shakllanib boradi. Asarda keltirilgan hadislarda insonning kamolga yetishi uchun talab etiladigan insoniy fazilatlar aks ettirilgan bo‘lib, bular mehr-oqibat ko‘rsatish, sahiylik, ochiq ko‘ngillilik, ota-ona va kattalarga, qarindoshlarga g‘amxo‘rlik, hurmat, faqir-bechoralarga muruvvat, vatanga muhabbat, mehnat va kasb-hunarni ulug‘lash, halollik, poklik, o‘zaro do‘st, tinch-totuv bo‘lish va boshqalardan iboratdir. Bundan tashqari, insonning o‘zini qanday bo‘lmasin yomon illatlardan tiyish, har qanday yaxshilik sari intilish kerakligi borasidagi pandnasihatlar ham o‘z ifodasini topganki, bularning barchasi Qur‘oni karim ko‘rsatmalaridan kelib chiqadi va komil insonni shakllantirish mezoni sanaladi. Muhammad alayhissalom o‘z hadislarida; «Ilmga ilm olmoq yo‘li bilan erishilgaydir. Ilmu hunarni Hitoyga borib bo‘lsa ham o‘rganinglar. ... Ilm egallang. Ilm sahroda do‘st, hayot yo‘llarida tayanch, yolg‘iz damlarda yo‘ldosh bahtsiz daqiqalarda rahbar,

qayg‘uli onlarda madadkor, odamlar orasida zebu-ziynat, dushmanlarga qarshi kurashishda quroldir» deydi.

Adabiyotlar

1. Алимов У. Қуръони Каримдан кейинги иккинчи муқаддас китоб. Имом ал-Бухорий сабоқлари.Тошкент.2009. Б. 7.
2. Алимов У. Қуръони Каримдан кейинги иккинчи муқаддас китоб. Имом ал-Бухорий сабоқлари.Тошкент.2009. Б. 7-8.
3. Уватов У. Буюк муҳаддислар (Имом ал-Бухорий, Имом Муслим, Имом атТемизий).Ўзбекистон миллий энциклопедияси.Тошкент.1998. Б.178
4. <https://qomus.info/oz/encyclopedia/h/hadis/>
5. <https://shosh.uz/abdulloh-ibn-abdurahmon-dorimiy-797-869/>
6. <https://religions.uz/uz/news/detail?id=520>